

Kerk en Onderwijs

Jan De Groof

Beginselen van de kerkelijke leer inzake onderwijs. Probleemstelling in verband met de confessionele school nù.

N.v.d.r. : In dit nummer van Jura Falconis wordt enkel - bij wijze van inleiding - een schets voorgesteld van de beginselen inzake onderwijs zoals te vinden in de Codex en de Concilieteksten. Deze laatste immers wijzigden op fundamentele punten de canones van de titel «De Scholis». De bedoeling ligt voor een tekst met betrekking tot de toepassing van deze beginselen op het Belgisch onderwijsregime mede te delen tijdens de sectie-bijeenkomst.

I. DE TRADITIONELE OPVATTINGEN VAN DE KERK INZAKE HET ONDERWIJS IN DE CODEX IURIS CANONICI.

De *Codex iuris canonici*, uitgevaardigd op 27 mei 1971 door de bul *Providentissima Mater Ecclesia* en van kracht op het Pinksterfeest van 19 mei 1918, bevat verscheidene canones, betreffende de opvoeding in het onderwijs, - vooral dan in het derde boek, vierde deel («*de magisterio ecclesiastico*») en titel XXII (*de scholis*).

Hierbij gelden de traditionele opvattingen van de Kerk over de onderwijsverstrekking (1).

(1) Voor overzicht der pauselijke uitspraken over opvoeding en onderwijs : KOTHEN, R., *L'enseignement social de l'Eglise*, Leuven, 1949, blz. 175 e.v. Zie over de visie van de Codex op het katholiek onderwijs ook : NAZ, *Enseignement. Droits de l'Eglise et droits des parents*, in *Dict.dr.can.*, dl. V, 1953, blz. 348 e.v. ; CLAEYS - BOUVAERT, R., *Manuale juris canonici*, Gent, 1924, blz. 539 e.v. ; CHENON, E., *Le rôle social de l'Eglise*, Parijs, 1921, blz. 209 e.v. ; DUBALLET, B., *La famille, l'Etat dans l'éducation*, Parijs, 1910 ; MICHEL, A., *La question scolaire, Principes et solutions*, Parijs, 1921 ; CREUSEN, J., *L'école catholique*, *Nouv. rev. théol.*, 1926 ; A.T., R.P., *L'Eglise et l'école d'après le Corpus juris canonici*, in *Revue canonique*, 1900, blz. 388 ; DACKWEILER, E.W., *Katholische Kirche und Schule*, 1933 ; LIPP, K., *Elternrecht im katholischen Kirchenrecht*, 1934 ; FOURQUIE, P., *L'église et l'école*, 1948 ; SCHARNAGL, A., *Codex Iuris Canonici und Erziehung und Schule*, in *Lexikon der Pädagogik der Gegenwart*, t. 1, col. 460-463 ; SCHROTELER, J., *Schule und Kirche*, in *Staatslexikon*, t. 4, col. 1334-1338 ; MOULART, J., *L'église et l'état ou les deux puissances*, Leuven, 1887, blz. 465 e.v. ; LIBERATORE, M., *Le droit public de l'église*, Parijs, 1888, blz. 231 e.v. ; maar ook in nr. 7 van de *Folia Lovaniensia*, door Mgr. Calewaert, P. De Visscher, Onclin, en Philips, *Het schoolvraagstuk in België*, Leuven, blz. 1955.

a) Vooraf dient eraan herinnerd dat - volgens het kerkelijk wetboek, *de ouders verplicht zijn voor de godsdienstige en morele, alsook de fysische en burgerlijke opvoeding van hun kinderen naar best vermogen zorg te dragen en tevens in hun tijdelijk welzijn te voorzien* (can. 1113). De scholen zelf bezitten daarom geen aanspraak op het kind, en oefenen enkel de rechten uit die de ouders hen hebben gemandateerd (2). In eerste instantie de ouders, maar tevens hun plaatsvervangers (can. 1372, § 2) (3) valt aldus het recht en de plicht (4) voor de christelijke opvoeding van de kinderen te zorgen.

Het beginsel inzake opvoeding der jongeren wordt echter in § 1 can. 1372 gevonden : *alle gelovigen moeten van jongsaf op zulkdanige wijze onderdicht worden, dat niets hen wordt geleerd wat met de katholieke godsdienst en de goede zeden in strijd is, doch zodat de godsdienstige en zedelijke vorming de gewichtigste plaats inneemt.*

b) Expliciet komt het christelijk onderwijs aan bod in het *godsdienst-onderricht* (5). Desbetreffend bepaalt de Codex dat op de lagere school aan de kinderen overeenkomstig hun leeftijd godsdienstonderricht moet worden verschaft (can. 1373 § 1) (6) ; op de middelbare en hogere scholen dient een grondige kennis van de godsdienst bijgebracht ; de Ordinaris moet ervoor zorgen dat dit onderricht er wordt gegeven door priesters «...zelo et doctrina praestantes». (can. 1373 § 2) (7). Aldus besloot MÖRSDORF uit deze stelregel : «Damit ist für alle Schulen, die von katholischen Schülern besucht werden, der Religionsunterricht als Pflichtfach gefordert» (8).

Verscheidene canones bevestigen dat het godsdienstonderwijs in elke

(2) «... car la charge d'élever l'enfant incombe à ses auteurs. Les hommes en effet sont responsables de tous leurs actes. Dès qu'ils ont appelé un être à la vie, ils sont tenus d'entretenir dans cet être la vie qu'ils lui ont donnée et de la développer. Ils s'acquittent de ce devoir en assurant son éducation» : NAZ, *Traité de droit canonique*, dl. III, Parijs, 1954, blz. 157.

(3) De ouders zelf hebben aldus het recht - volgens de Codex - in het onderwijs te voorzien. Anderzijds betekende deze stelling niet dat het kerkelijk recht zich kante tegen de schoolplicht, (doch wel tegen de opgelegde school). Een tijdlang echter werden beide (naargelang ook de 'plaatselijke' situatie) vermengd : bv. DE CEPEDA, R.R., *Eléments de droit naturel*, Parijs, 1890, blz. 515.

(4) «... ius et gravissimum officium...»

(5) In het kader van deze korte bijdrage wordt niet ingegaan op het kerkelijk burgergezag zelf en het (eigen en exclusief) recht van de Kerk tot de vorming van hen die zich aan de kerkelijke dienst willen wijden : can. 1352 e.v.

(6) Zie ook can. 854, § 4 betreffende godsdienstige opvoeding door de ouders verstrekt ; evenals can. 1329 e.v.

Volledigheidshalve dient ook verwezen naar de relevantie van de christelijke opvoeding der kinderen voor het kerkelijk huwelijksrecht.

(7) Oorspronkelijk dus mocht catechese slechts door leken worden verstrekt in de lagere school !

(8) MÖRSDORF, Kl., *Lehrbuch des Kirchenrechts*, Wenen, 1958, blz. 399.

school (9) onderworpen is aan het gezag en toezicht van de Kerk (can. 1381 § 1). De *diocesane inspecteurs* waken erover, - namens de bisschop-, dat niets aangeleerd wordt dat strijdig kan worden geacht met geloof en moraal (can. 1381, § 2). Aan de bisschop is krachtens het kerkelijk recht, ook de bevoegdheid toebedeeld met de *keuze van de godsdienstleraar en godsdienstboeken* in te stemmen, en tevens hun ontslag of verwijdering der boeken te eisen indien ze nefast zijn voor geloof of moraal (can. 1381, § 3).

Hiertoe beschikt de bisschop - in eigen persoon of via een vertegenwoordiger -, over het visitatierecht in alle scholen, tehuizen, ontspanningslokalen, ..., m.b.t. de godsdienstige en morele vorming (can. 1382).

c) In can. 1374 dan schrijft de Codex het verbod voor dat katholieke kinderen geen niet-katholieke, neutrale of gemengde scholen bezoeken mogen.... Onder *neutraal* worden die scholen begrepen waar noch godsdienstondericht, noch een totaal christelijk-geïnspireerde opvoeding kan worden genoten. *Gemengd* heten de scholen waar zich ook kinderen van verschillende confessie (10) bevinden ! De Ordinaris kan wel oordelen dat «het bezoeken van deze scholen kan worden geduld», (11) mits waarborgen dat zulks geen «gevaar» oplevert voor het kind en overeenkomstig de instructies van de H. Stoel (12) ! Hierover schreef NEUMANN kortweg : «Das von der Kirche sonst betonte Elternrecht ist hier dem kirchlichen Entscheidungsmonopol unterstellt» (13).

d) Logischerwijze volgt hieruit het *recht (14) van de Kerk* om - op welk onderwijs-niveau (15) en gebied van de (profane) wetenschap ook - *eigen scholen op te richten* (can. 1375). De bisschop (16) is hiertoe enkel *verplicht* wanneer nergens onderwijsinstellingen bestaan waar (minstens)

(9) Dit recht bestaat ook in die scholen welke niet 'katholiek' kunnen worden genoemd, althans volgens can. 1381, want het is duidelijk dat deze tussenkomst afhankelijk is van het desbetreffend onderwijsregime. NAZ voegt hieraan toe : «Elle ne peut donc pas y renoncer, mais elle peut en aménager l'exercice (comme elle l'a fait par voie concordataire)...», *op.cit.*, blz. 159.

(10) «... scholas ... quae sempe etiam *acatholicis* patent...».

(11) Er dient aan herinnerd dat de Codex - wegens zijn gelding in de universele kerk- zich beperkt tot de algemene bepalingen, welke dienen «vertaald» naar de eigen situatie van een (kerkelijke) gebiedsomschrijving en vandaar toepassing vinden in het *particuliere recht*.

(12) Het provinciaal Concilie van Mechelen schreef desbetreffend aan de ouders der kinderen die er school lopen «grote waakzaamheid voor, en ernstige voorzorgsmaatregelen, vooral wat het godsdienstondericht betreft» : VAN GROESSEM, VAN VLISSINGEN, *Het kerkelijk recht*, Maaseik, 1958, blz. 798.

(13) Kirchenrecht und Erziehung, in *Lexicon der Pädagogik*, dl. II, Freiburg, 1970, blz. 445.

(14) «*Subsidiar*» genoemd, omdat het «*primaire* recht tot opvoeding en onderwijs de ouders toebehoort» : ONCLIN in *Katholieke Encyclopedie voor Opvoeding en Onderwijs*, Antwerpen, 1950, dl. I, blz. 387.

(15) «... scholas, ..., non solum elementarias, sed etiam medias et superiores...»

(16) Waarmede in België ook de pastoors werden belast : VAN GROESSEM, VAN VLISSINGEN, *op.cit.*, blz. 799.

godsdienstonderricht wordt verstrekt (can. 1379 § 1). Zo is het ook gewenst dat daar waar de veelal bestaande officiële universiteiten niet van de katholieke «leer en geest doortrokken zijn» (17) een katholieke universiteit kan worden opgericht, - op regionaal of nationaal vlak naargelang de omstandigheden (can. 1379, § 2). Alleszins bezit zij het *exclusief* recht om universiteiten en faculteiten te stichten waar het hoger onderwijs dient verzekerd in de theologie, de bijbelwetenschap, het kerkelijk recht, de filosofie, kerkgeschiedenis, ... De oprichting van dergelijke instellingen wordt aan de H. Stoel voorbehouden (can. 1376, § 1); de katholieke universiteit of faculteit moet, ook wanneer deze aan religieuzen is toevertrouwd, haar *eigen statuten* hebben, die door de H. Stoel werd goedgekeurd (can. 1376, § 2) (18). Academische graden van canonieke aard kunnen enkel krachtens volmacht van de H. Stoel worden uitgereikt (can. 1376, § 3). Uiteindelijk worden de gelovigen ertoe aangemaand om - naar vermogen - bij te dragen tot het oprichten en instandhouden van de katholieke scholen (can. 1379, § 3).

II. DE VERNIEUWING VAN VATICANUM II.

In de *Verklaring over de christelijke opvoeding*, met de beginletters «*Gravissimum Educationis*» - over «het uitzonderlijk belang van de opvoeding» - worden de beginselen aangegeven welke de Kerk van (na)Vaticaanum II wil gerealiseerd zien inzake onderwijs.

a) Onmiddellijk wordt door de Kerkvaders verwezen naar de universele draagwijdte van het *recht van opvoeding*: elke mens heeft een onvervreemdbaar recht op opvoeding en harmonische totale ontplooiing (19); de gedoopten hebben recht op een christelijke opvoeding (GE, nr. 2).

(17) «Itemque si publicae studiorum Universitates doctrina sensuque catholico imbutae non sint, optandum ut in natione vel regione Universitas catholica condatur».

(18) De oprichting door privé-initiatief of de lokale gemeenschap wordt dus door het kerkelijk recht niet verhinderd. In het bestek van deze bijdrage wordt niet ingegaan op goedkeuring, werking en beheer, kerkelijke sanctionering der universitaire studies.

(19) «Alle mensen, van welk ras, welke stand of leeftijd ook, hebben, daar zij toch in het bezit zijn van de menselijke persoonlijkheid, een onvervreemdbaar recht op opvoeding, nl. op een opvoeding die in overeenstemming is met hun eigen doel, hun eigen aard, hun eigen geslacht, en die aangepast is aan hun beschaving en hun voorvaderlijke overlevering, maar tevens openstaat voor de broederlijke gemeenschap met de andere volken tot begunstiging van de ware eenheid en vrede op aarde. De waarachtige opvoeding beoogt echter de vorming van de menselijke persoonlijkheid, als gericht op haar uiteindelijk doel en tegelijk op het welzijn van de gemeenschappen, waarvan de mens lid is en in wier taken hij, als volwassene, ook deel zal hebben.

Dientengevolge moeten de kinderen en adolescenten, rekening houdend met de vorderingen van de psychologie, de pedagogiek en de didactiek, worden geholpen om hun lichamelijke, zedelijke en verstandelijke krachten harmonisch te ontvouwen, om geleidelijk een juister verantwoordelijkheidszin te verwerven, om hun persoonlijk leven in volhardende poging naar behoren tot ontwikkeling te brengen en de ware vrijheid na te streven, door de hinderpalen met een grote en aanhoudende moed te overwinnen. Zij moeten, in overeenstemming met de groei van hun jaren, op positieve en voorzichtige wijze seksueel worden

Hieraan ten grondslag ligt de visie van *Gaudium et Spes* (20) op het belang van de *vrijheid* van cultuur (21) ; het openbaar gezag moet daartoe het culturele leven voor allen bevorderen : financiële, economische of politieke bevoogding is onaanvaardbaar (22).

b) De zware verplichting welke de *ouders* dragen voor de opvoeding van hun kinderen (23) wordt bevestigd (GE, nr. 3) (24). Hen moet een echte

voorgelicht. Bovendien moeten zij zo worden opgeleid tot deelneming aan het maatschappelijke leven, dat zij, degelijk voorzien van de noodzakelijke en geschikte hulpmiddelen, zich actief kunnen integreren in de verschillende groeperingen van de menselijke gemeenschap, dat zij opstaan voor de dialoog met de anderen en zich vrijwillig inspannen om het algemeen welzijn te bevorderen. Evenzo verklaart het heilig concilie, dat de kinderen en de jeugdigen het recht hebben, opgewekt te worden om de morele waarden volgens een rechtvaardig geweten te beoordelen en met persoonlijke instemming te aanvaarden, en evenzeer om God volmaakter te kennen en te beminnen. Daarom dan ook richt het concilie een nadrukkelijk verzoek tot allen die de volken besturen of de leiding van de opvoeding hebben, erover te waken, dat de jeugd nooit van dit heilige recht wordt beroofd. Het concilie maant ook de zonen van de Kerk aan om met edelmoedigheid mee te werken op het gehele gebied van de opvoeding, voornamelijk met het doel, dat de passende weldaden van opvoeding en onderwijs, zo spoedig mogelijk, tot allen over de gehele aarde worden uitgebreid.» (Constituties en Decreten van het Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie, *Katholiek Archief*, 1966)

(20) Cfr. MOELLER, Ch., De vlucht van de cultuur, in *Commentaren op de pastorele constitutie 'Gaudium et Spes'*, Bilthoven, 1966, blz. 358 e.v.

(21) «Om boven aangehaalde redenen herinnert de Kerk allen eraan, dat de cultuur betrokken dient te zijn op de volledige vervolmaking van de menselijke persoon, op het welzijn van de gemeenschap en van de gehele mensenmaatschappij. Daarom dient de geest zo te worden gevormd, dat dit bevorderend werkt voor het vermogen om te bewonderen, het innerlijke der dingen te begrijpen, het vermogen ook tot beschouwing, tot het vormen van een persoonlijk oordeel, en tot een godsdienstige, zedelijke en sociale gevoeligheid. Daar de cultuur immers direct uit 's mensen redelijke en sociale aanleg voortvloeit, heeft zij onophoudelijk een rechtmatige vrijheid nodig om zich te ontplooiën, alsook het vermogen om op een naar eigen beginselen legitieme wijze autonoom op te treden. Geheel terecht eist zij dus respect en bezit zij een zekere onschendbaarheid, met inachtneming natuurlijk van de rechten van de persoon en de particuliere of universele gemeenschap, en binnen de grenzen van het algemeen welzijn.» (tekst nr. 59 *Gaudium et Spes*, al. 1)

(22) «Tot het openbaar gezag behoort het echter niet om de eigen aard van de menselijke cultuurvormen te bepalen, maar om de voorwaarden en hulpmiddelen ter bevordering van het culturele leven bij allen te begunstigen, ook bij bevolkingsminoriteiten van een of andere natie.

Dus moet men er vóór alles op staan, dat de cultuur niet van haar eigen doel wordt afgeleid en gedwongen wordt politieke of economische machten te dienen.» (*ibidem*, al. 4 en 5)

(23) In dit verband wordt vaak verwezen naar de doctrinele nota van de *Semaine catholique* van Lyon (10 januari 1957, blz. 374) : «La famille est la tutrice naturelle de l'enfant, auquel l'unissent les liens de l'hérédité et de l'héritage, l'identité du sang et la continuité psychologique d'une lignée. Ne porte-t-elle pas d'ailleurs, sur l'enfant, le maximum de responsabilités comme en font foi toutes les législations du monde, y compris le droit soviétique ? En un certain sens - et à condition de ne pas tirer de ces prémisses des conséquences absurdes - on peut affirmer que les éducateurs d'un enfant agissent pas délégation de sa famille, qui leur confie une partie de ses responsabilités et de ses pouvoirs. Cette confiance les engage, sauf raisons graves, à ne jamais s'opposer à la volonté espresse de la famille, ni même à sa volonté implicite.

La règle vaut pour l'école comme pour toutes les institutions éducatrices ; le maître y agit par délégation de la famille et non pas - au moins d'abord - par l'autorité de l'Etat ou d'une corporation enseignante.»

(24) Hieraan voegt de Verklaring toe : «De taak om de opvoeding mee te delen, die allereerst

vrijheid inzake schoolkeuze worden gewaarborgd, want «elk monopolie is in strijd met de natuurlijke rechten van de menselijke persoon, met de vooruitgang en de verspreiding van de cultuur, met de vredelievende samenwoning van de burgers en met het pluralisme, dat tegenwoordig in zeer vele staten heerst. (GE, nr. 6, al. 1 en 2). Daarom ook moet de *openbare macht* - die de vrijheden van de burgers dient te beschermen en te verdedigen, de staatssubsidies zo spreiden dat de ouders «in ware vrijheid voor hun kinderen scholen kunnen kiezen in overeenstemming met hun geweten. (ibidem) (25).

c) De aanwezigheid van de Kerk op onderwijsgebied wordt op bijzondere wijze duidelijk door de *katholieke school*, aldus nr. 8 van de Verklaring over de Christelijke Opvoeding. Deze streeft - zoals de overige scholen - cultuurdoeleinden en de humane vorming en de jeugdigen na, doch bezit de haar kenmerkende *eigenheid*, met name : «het milieu van de schoolgemeenschap, bezield door de evangelische geest van vrijheid en liefde, tot stand te brengen ; de jeugdigen te helpen om hun eigen persoonsontwikkeling harmonisch samen te laten groeien met de nieuwe schepping, die zij door het doopsel zijn geworden ; de algemene menselijke cultuur zo met de heilsboodschap te verbinden, dat de kennis die de leerlingen betreffende de wereld, het leven en de mens trapsgewijs verkrijgen, door het geloof wordt belicht. Zo zal de katholieke school zich, zoals het hoort, openstellen voor de evolutie van de tijden en daardoor haar leerlingen het welzijn van de aardse gemeenschap doeltreffend doen bevorderen ; zij zal hen ook voorbereiden tot de dienstbaarheid voor de uitbreiding van het rijk van God, om door de uitoefening van een voorbeeldig en apostolisch leven een heilzaam zendeling te worden voor de menselijke maatschappij.» (GE, nr. 8, al. 1). Daardoor bevat - aldus de Verklaring - de katholieke school een uitzonderlijk belang : *zij draagt bij tot de vervulling van de zending van Gods volk en bewijst dienst voor de dialoog tussen Kerk en gemeenschap*. Vaticanum II verklaarde alzo plechtig - zoals verscheidene provinciale concilies en recente verklaringen van bisschoppenconferenties - dat zij het recht van de Kerk om, in vrijheid scholen van iedere aard en graad op te richten en te besturen, herbevestigde. De verklaring erkent uitdrukkelijk dat een katholieke school - naargelang de plaatselijke om-

aan het gezin toekomt, heeft de hulp van de gehele gemeenschap van node. Naast de rechten van de ouders en van de anderen aan wie de ouders een gedeelte van de opvoedingstaak toevertrouwen, komen bijgevolg bepaalde rechten en plichten toe aan de burgerlijke maatschappij, voor zover zij alles dient te regelen wat tot het algemeen tijdelijk welzijn is vereist.» (GE, nr. 3, al. 2)

Over de taak van de Kerk : zie GE, nr. 3, al. 3.

(25) Dit houdt in dat de staat het recht der kinderen op een *in hun bereik* liggende opvoeding moet verzekeren, waken over de *bekwaamheid van de leerkrachten* en op de *degeelijkheid van het onderwijs*, zorg dragen voor de *gezondheid van de leerlingen* en in het algemeen het gehele onderwijssysteem *bevorderen* !

standigheid en gezien de noodwendigheden van de evoluerende tijd, verschillende vormen aannemen kan en bovendien stelt ze dat «de Kerk een speciale waardering heeft voor de katholieke scholen die (...) ook door niet katholieke leerlingen wordt bezocht.» (GE, nr. 9, al. 1). Niet alleen nog scholen voor lager en middelbaar onderwijs (die de grondslag van de opvoeding uitmaken) moeten blijvend worden verzorgd, maar ook veel belang dient gehecht aan beroepsscholen, technische scholen, instellingen voor onderwijs aan volwassenen, de instituten voor maatschappelijk dienstbetoon, ook de bijzondere scholen voor «mindervaliden» evenals de scholen tot opleiding der leerkrachten voor het godsdienstonderwijs en voor andere vormen van onderwijs (GE, nr. 9, al. 2).

d) De Verklaring legde ook de nadruk op de verplichtingen van de verschillende onderwijsbetrokkenen. Vooreerst stelt het Concilie dat het van de inzet der *leerkrachten* afhangt, of de katholieke school haar doelstelling en onderneming tot een goed einde brengt (26). Hun werk wordt «een apostolaat genoemd in de ware zin», en aangezien als echte dienst aan de gemeenschap (GE, nr. 8, al. 4). De katholieke *ouders* worden nog opgedragen hun kinderen, - wanneer en waar zij het kunnen -, aan katholieke scholen toe te vertrouwen (27), deze scholen volgens hun vermogen te steunen en hun samenwerking te verlenen (ibidem). De *gelovigen* worden aangespoord hun hulp te verlenen bij het opstellen van aangepaste opvoedingsmethoden en leerplannen, en tot de vorming der leerkrachten. Via de ouderverenigingen moeten zij er hunne toe bijdragen «tot de gehele taak van de school en in het bijzonder tot de zedelijke opvoeding die er moet worden gegeven.» (GE, nr. 6, al. 3). Aan hen en de *herders van de Kerk* wordt met aandrang gevraagd te voorzien in de noden van hen die misdeeld zijn inzake tijdelijke goederen of die verstoken zijn van de hulp en de genegenheid van het gezin en aan hen die niet geloven (GE, nr. 9, al. 3).

e) De Kerk moet ook aanwezig zijn bij de velen die in «niet-katholieke

(26) «Zij moeten dus met een bijzondere zorg worden opgeleid om hen in het bezit te stellen van zowel profane als godsdienstige kennis, die door bevoegdheidsbewijzen wordt gestaafd, en om hen te voorzien van een opvoedkundige kennis, die op de hoogte is met de moderne bevindingen. Onderling en met hun leerlingen moeten zij verbonden zijn door de liefde, en zij moeten vervuld zijn met een apostolische geest ; dan zullen zij ook door hun leven en hun leer getuigenis afleggen voor de enige Meester Christus. In samenwerking, vooral met de ouders, moeten zij zich aan hun taak wijden ; samen met hen moeten zij ook degelijk rekening houden, in de gehele opvoeding, met het onderscheid van de geslachten en met de eigen doelstelling die door de goddelijke voorzienigheid voor beide, in het gezin en in de maatschappij, is vastgesteld. De persoonlijke activiteit van de leerlingen moeten zij trachten op te wekken ; na de voleinding van de studietijd moeten zij hen met raad en vriendschap en door middel van speciale bonden, die met een waarachtige kerkelijke geest zijn beziel, verder begeleiden.» (GE, nr. 8, al. 4)

(27) Zie nog nadrukkelijk GE, nr. 7, al. 2.

scholen» worden onderwezen (GE, nr. 7, al. 1) (28), ofschoon - volgens de verklaring - het schoollopen in een katholieke onderwijsinstelling de volstrekte prioriteit behoudt (29).

Tussen al de verscheidene onderwijsinstellingen dient een *coördinatie en samenwerking* verwezenlijkt (GE, nr. 12).

f) Heel wat aandacht ging tijdens het Vaticaans Concilie naar het *herderlijk ambt van de bisschoppen*.

In het decreet «*Christus Dominis*» werd erop gewezen dat bij het verkondigen van de christelijke leer (*leraarsambt* van de bisschop) ook gebruik moet worden gemaakt van de «verschillende middelen die in onze tijd ter beschikking staan», waaronder het Concilie ook uitdrukkelijk verstaat het uiteenzetten van de leer op scholen, universiteiten... (CD., nr. 13, al. 3). De *bestuurstaak* van de bisschop houdt in dat door hem de verschillende vormen van apostolaat dienen bevorderd : «... Dat geldt in heel het bisdom of in bijzondere gebieden ervan ook van de coördinatie en van de innerlijke samenhang van de verschillende apostolaatswerken, opdat daardoor onder leiding van de bisschop alle catechetische, missionaire, charitatieve, sociale, met gezin en school samenhangende of op welk andere pastoraal doel ook betrokken activiteiten en instituten tot een eenggezinde actie worden samengebundeld, waardoor de eenheid van het bisdom ook duidelijker aan het licht komt».

Wat de religieuzen betreft, stipt het decreet inzonderheid aan : «Ook katholieke scholen van religieuzen staan onder het gezag van de plaatselijke bisschoppen ten aanzien van de algemene inrichting ervan en met het

(28) Ook in het decreet over het herderlijk ambt der bisschoppen «*Christus Dominus*» wordt breedvoerig ingegaan op het godsdienstondericht. «Daar het catechetisch onderricht erop is gericht om door een belichting van de leer het geloof van de mensen te doen uitgroeien tot een levend, bewust en werkdadig geloof, moeten de bisschoppen ervoor zorgen, dat dit onderricht nauwgezet wordt gegeven, zowel aan kinderen als aan de opgroeiende jeugd, zowel aan volwassenen als aan jongeren. Ook moeten zij erop toezien, dat daarbij een juiste volgorde en een juiste methode worden gevolgd, passend niet alleen bij de te behandelen stof maar ook bij de aard, het bevattingvermogen, de leeftijd en de levensomstandigheden van de toehoorders... Daarenboven dienen zij er maatregelen voor te treffen, dat de catecheten goed op hun taak worden voorbereid, zodat zij de leer van de Kerk terdege leren kennen en zich zowel theoretisch als praktisch de psychologische wetten en de pedagogische vakkennis eigen zullen maken.» (CD., nr. 14)

(29) Zie ook nr. 5 van de Verklaring *Dignitatis Humanae* : «Aan elk familie, die immers een gemeenschap is met een eigen en oorspronkelijk recht, komt het toe om vrijelijk haar eigen religieus leven onder de leiding van de ouders te ordenen. Dezen hebben het recht om te bepalen welke religieuze opvoeding in overeenstemming met hun godsdienstige overtuiging aan de kinderen zal worden gegeven. Derhalve moet het burgerlijk gezag het recht van de ouders erkennen om vrij scholen of andere opvoedingsmiddelen te kiezen ; omwille van deze vrijheid van keuze mogen hun noch rechtstreeks noch onrechtstreeks onrechtvaardige lasten worden opgelegd. Bovendien worden de rechten van de ouders geschonden indien hun kinderen worden gedwongen lessen bij te wonen die niet met de religieuze opvattingen van de ouders stroken, of indien aan de kinderen één enkel opvoedingsprogramma wordt opgelegd waaruit ieder godsdienstige vorming wordt geweerd !

oog op een waakzaam toezicht, al blijft daarbij het recht van de religieuzen bestaan om zelf deze scholen te besturen...

Er moet een harmonische samenwerking tot stand komen zowel tussen de verschillende religieuze instellingen alsook tussen deze instellingen en de diocesane geestelijkheid. Ook moet er een hechte coördinatie bestaan van alle apostolische ondernemingen en activiteiten. (...) Het bevorderen van deze coördinatie (...) behoort in de afzonderlijke bisdommen tot de bevoegdheid van hun gewijde herders, terwijl het tot de bevoegdheid (...) van de bisschoppenconferenties behoort om deze coördinatie in de onder hun gezag vallende gebieden tot stand te brengen.»

En in verband met de scholen die door leken worden bestuurd, kan verwezen worden naar het decreet over het lekenapostolaat, *Apostolicam actuositatem*, waarin de verhoudingen met de bisschoppelijke overheid als volgt worden bepaald : «... Het behoort tot de taak van de hiërarchie, het lekenapostolaat te bevorderen, beginselen vast te stellen en geestelijke steun te verlenen, de uitoefening van dat apostolaat te richten op het algemeen belang van de Kerk en erop toe te zien, dat de juiste leer en verhoudingen gehandhaafd blijven. De banden van het lekenapostolaat met de hiërarchie kunnen echter verschillend zijn naargelang van de uiteenlopende vormen en projecten van dat apostolaat. (...) Sommige vormen van lekenapostolaat worden, weliswaar op verschillende wijzen, uitdrukkelijk door de hiërarchie erkend.

Het kerkelijk gezag kan bovendien uit de organisaties en ondernemingen die onmiddellijk op een geestelijk doel zijn gericht omwille van het algemeen belang van de Kerk er enkele uitkiezen, deze meer dan gewoon bevorderen en in deze speciale verantwoordelijkheid op zich nemen. Op die wijze verbindt de hiërarchie naar omstandigheden een bepaalde vorm ervan nauwer aan haar eigen apostolaat, zonder evenwel beider eigen natuur en onderscheid te veronachtzamen en zonder dat de leken de voor hen zo noodzakelijke vrijheid van eigen initiatief verliezen.» (CD., nr. 17).

g) De verklaring «*Gravissimum educationis*» wijdt ook heel wat aandacht aan de *katholieke universiteiten en faculteiten*. «In die scholen die van haar afhankelijk zijn, streeft zij er zelfs naar, door haar organisatie, dat de diverse disciplines volgens eigen beginselen, eigen methodes en eigen vrijheid voor wetenschappelijk onderzoek zo worden beoefend, dat gestadig een dieper begrip ervan wordt bereikt en, met inachtneming van de nieuwe problemen en navorsingen van de moderne tijd, steeds duidelijker wordt ingezien, hoe het geloof en de rede voor de éne waarheid samenwerken, hierbij de voetstappen drukkende van de kerkleraren en vooral van de heilige THOMAS VAN AQUINO.» (GE, nr. 10, al. 1) (30).

(30) Men zal zich wel de leer van Vaticanum I herinneren betreffende de dubbele kenorde, deze van geloof en rede ; desbetreffend herhaalde Vaticanum II de «gewettigde autonomie van de menselijke cultuur en vooral van de wetenschappen» : *Gaudium et Spes*, nr. 59, al. 3.

Het Concilie sprak aldus de aanbeveling uit om *katholieke universitaire instellingen te stichten, op passende wijze verspreid*, en niet door het aantal dan wel *zich door wetenschapsbeoefening onderscheidend* (GE, nr. 10, al. 3). Voor leken-studenten moet kunnen voorzien worden in passende colleges over de geloofsleer en het wetenschappelijk onderzoek dient bevorderd (GE, nr. 10, al. 2). De bisschoppen dienen ervoor te zorgen dat ook in de schoot van de niet-katholieke universiteiten, voldoende geestelijke en intellectuele hulp wordt geboden aan de universitaire jeugd (GE, nr. 10, al. 4). De opdrachten van de faculteiten van de gewijde wetenschappen zijn zeer ruim en de verwachting van de Kerk daarom hoog gespannen (GE, nr. 11).

h) Nog in verband met de katholieke universiteiten dient gewag gemaakt van de nieuwe apostolische constitutie '*Sopientia Christiana*' uitgevaardigd door de huidige paus.

Het document heeft enkel betrekking op de faculteiten van «gewijde wetenschappen» en opgericht volgens het kerkelijk recht, met eigen (kerkelijke) graden. Recent nog werd de stelling uitgesproken door de universitaire overheid dat «niemand de kerkelijke overheid het recht betwisten kan om betrokken te worden bij de benoemingsvoorwaarden en programma's in de kerkelijke faculteiten» (31).

III. DE «CONFESSIONELE SCHOOL» IN HET SCHOOLPACT.

Het *principesgevecht* tussen katholieken en vrijzinnigen in ons land op het vlak van onderwijs nam officieel een einde (32) met de ondertekening van het *Schoolpact* op 20 november 1958.

(31) DE SOMER, P., *De universiteit in kranteknipfels*, Rede bij de opening van het academisch jaar 1979-80, Leuven, blz. 20.

Herhaaldelijk schrijft de rector echter tevens de gelijklopendheid voor met de andere academische graden en gelijkvormigheid in het kader van het Belgisch stelsel. «Wij wensen in ieder geval de subsidieerbaarheid van deze graden in het kader van de Belgische wetgeving gehandhaafd te zien, indien nodig door de invoering van formele equivalenties met het Belgisch wettelijk gradensysteem. Dat is de enige mogelijkheid om de kerkelijke faculteiten in stand te houden.» (*l.cit.*, blz. 19) ; «In ieder geval wenst de K.U. Leuven voor haar staf uit de kerkelijke faculteiten eenzelfde statuut te behouden als voor de andere faculteiten, namelijk een statuut dat gelijkwaardig is met dit van de rijksuniversiteiten.» (*l.cit.*, blz. 19-20). Een vergelijkbare houding zou te vinden zijn met deze van de andere faculteiten tegenover de staat, die eveneens gelijke statuten en programma's voorschrijft voor alle universitaire instellingen ! (*ibidem*)

(32) Betekende zulks een afstand doen van de «politieke beginselen» en «doctrinale opvattingen» inzake onderwijs ? Houben, R., Ingham, E., *Het Schoolpact en zijn toepassing*, Brussel, 1962, blz. 101 : Het pact betreft een «modus vivendi», «op grond waarvan elk der partijen verbintenissen aanging ten opzichte van haar medecontractanten, zonder haar beginselen te verloochenen en zonder haar politieke doctrine op te geven.»

Zie echter hieraan niet gans conform : *Doc.*, Senaat, Z. 1958-59, nr. 181 : «Enerzijds wordt het recht van de Staat niet meer betwist en wordt het hem zelfs als een plicht gerekend om neutrale scholen op te richten overal waar daartoe de behoefte bestaat en zulks voor alle

«... de democratische bevordering van het onderwijs en de bezorgdheid om er de waarde van te verhogen, rechtvaardigen een poging tot wederzijds begrijpen en het zoeken naar een oplossing van het schoolvraagstuk !» (33).

Hierdoor werd niet enkel een lange periode in de politieke geschiedenis van ons land afgesloten (34), maar betekende ook een mijlpaal (in het beleid) op het domein van de verhoudingen tussen de levensbeschouwelijke strekkingen. De oplossing die het Schoolpact bracht, met name enerzijds de effectieve ondersteuning van de als geldig erkende onderwijsvormen en anderzijds het waarborgen van het initiatiefrecht van de staat werd dan ook aangezien als de kern van het vergelijk.

Dit *pluralisme* dat ruimte biedt aan de verscheidene levensopvattingen binnen dezelfde schoolgemeenschap heet dan «horizontaal pluralisme» (36). Het pluralisme dat ertoe strekt uiting te geven aan deze diversiteit in het opzet van de onderwijsinstellingen zelf, zodat één bepaalde schoolgedragen wordt door een specifieke geloofsovertuiging en zich als dusdanig open stelt voor allen die eenzelfde geloof aankleven of als waardevol ervaren heet dan «verticaal pluralisme».

Waar voor de *neutrale school* de *ideologische pluraliteit* aan bod komt in dezelfde onderwijsinrichting, is de *confessionele school* *exclusief* gericht naar één ideologie of confessie. Beide vormen vloeien onmiddellijk voort uit het grondwettelijk beginsel inzake onderwijs : zowel aan «confessionele» groeperingen - met het oog op levensbeschouwelijk onderwijs - als aan de staat - die zelf gestalte moet geven aan de eerbied voor de levensbeschouwelijke verscheidenheid onder de burgers - werd het recht verzekerd onderwijs in te richten ! Beide uitingen van dit stelsel nemen deel aan de bekommernis van de gemeenschap.

In de *confessionele school* wordt aldus de *onderwijs- en opvoedingstaak*

sectoren van het onderwijs. Anderzijds wordt even unaniem het beginsel aanvaard dat de Staat niet enkel voor zijn eigen onderwijs maar ook voor het vrij onderwijs een financiële inspanning moet doen, en zulks eveneens voor alle sectoren van het onderwijs.»

(33) Memorie van Toelichting, *Doc.*, Kamer, Z. 1958-59, nr. 199-1, blz. 1.

(34) Cfr. o.m. LEFÈVRE, Th., Het Schoolpact in België, *Streven*, 1959, blz. 722 e.v. ; VAN DE PERRE, J., Het schoolpact als definitie van onderwijs en samenleving, *De Maand*, 1968, blz. 516.

Zie ook COLENBUNDERS, G., Zin en betekenis van het Schoolpact, *Persoon en Gemeenschap*, 1967, blz. 160 ; DEJARDIN, G., Waarheen met het schoolpact, *De Maand*, 1968, blz. 156 ; SWAELEN, F., De Herziening van het schoolpact, blz. 164 ; MEREYCY, R., Waarheen met het Onderwijs na tien jaar schoolpact ?, *De Maand*, 1968, blz. 522. ; *De Nieuwe Maand*, Naar een open gemeenschapsschool, 1973 ; NAUWELAERTS, M., Schoolpact en onderwijspolitiek in België, *Tijdschrift voor Opvoedkunde*, 1970-71, blz. 269 e.v. ; zie ook de diverse belangwekkende bijdragen in het *Vriendenboek F. Valvekens. Geëngageerd en doelbewust leven*, Brussel, 1977.

(35) Over deze terminologie ook : APOSTEL, L., BOTS., M., *Pluralisme en verdraagzaamheid*, Antwerpen, 1968, blz. 15-16.

(36) Waaronder dus mogelijkerwijze een gemeentelijke of provinciale school, die over de reeds vermelde vrijheid inzake benoemingen (houder van diploma uitgereikt door confessionele of niet-confessionele onderwijsinrichtingen).

gericht vanuit een specifieke, coherente wereldbeschouwing, zodat het totale milieu erdoor wordt bevrucht, en de schoolgemeenschap erdoor onderscheiden wordt van de andere.

De schoolpactwetgeving zelf biedt een aantal elementen aan om de inhoud van het begrip «confessioneel» te verduidelijken, maar maakt er zich (weerom) gemakkelijk van af door een eenvoudige verwijzing naar de «traditionele opvattingen» desbetreffend in ons land ! Naar analogie met art. 2 wordt een school als «confessioneel» omschreven - naar verluidt van art. 4 - wanneer deze beschikt over een drie-vierde meerderheid aan personeel, wiens diploma is uitgereikt door een confessionele school (37). De voormelde Toelichting bij artikel 4 van het wetsontwerp nr. 199, schreef dat het noch opportuun, noch noodzakelijk blijkt een definitie te geven van het «confessioneel» onderwijs ! «Een lange en doorlopende traditie sluit daaromtrent ieder misverstand uit» !

Noch in het Schoolpact, noch in de wet van 29 mei 1959 dus werd een omschrijving verstrekt van dit begrip, maar alleszins heeft men het onderwijs, gegrondvest op de vrijzinnige levensbeschouwing, geweerd uit het begrip «confessioneel» (38) en als niet-confessioneel bestempeld (39). «Confessioneel» dekt dus de term «godsdienstig» (40). Confessioneel onderwijs is dus het onderwijs dat zich gedragen weet door een godsdienstige overtuiging.

(37) Vermits de voorgestelde definitie van de Raad van State («De confessionele scholen zijn diegene die een onderwijs geven dat steunt op bepaalde filosofische of godsdienstige opvattingen») werd afgewezen, vooral met het oog op de benoemingen van afgestudeerden uit de universiteit van Brussel.

(38) De term 'niet-confessioneel' is dus ruimer en omvat benevens neutraal ook het onderwijs dat gestoeld is op een andere dan godsdienstige levensbeschouwing ; deze strekking vindt men terug in art. 4 van de wet van 28 mei 1959. «Neutraal» is dus niet gelijk te stellen met «niet-confessioneel». Maar waarom de dualiteit in de term «niet-confessioneel» ? Leerrijk zijn ook de correcties die de Raad van State aanbracht inzake terminologie bij de eerste versie van het art. 4 ! Een niet-confessioneel diploma wordt dus afgeleverd door een Rijksinstelling, centrale examencommissies en vrije maar niet-confessionele instellingen (waaronder vnl. VUB, ULB).

(39) *Sensu lato* ; vgl. met art. 8, al. 2 waar «godsdienstonderricht», enkel de godsdiensten betreft welke het statuut van erkende eredienst dragen ; de «zedenleer» kan ook (andere) godsdienstige stromingen bevatten ?